

Σ. ΚΥΡΙΑΖΟΠΟΥΛΟΥ

λούθησίν της. Οί «τεχνικοί» ὄροι δὲν προσφέρουν εἰς τὸν ἄνθρωπον τὴν ὄντολογικὴν του συνέχειαν, ἐφ' ὅσον τὸν συνδέουν πρὸς μίαν συστηματικῶς προσωρινὴν ὑπόθεσιν, ἢ ὁποῖα τὸν ἀπαλλάσσει τῆς πράξεως, τῆς εὐκαιρίας δηλαδή νὰ δημιουργήσῃ αὐτοπροσώπως τὴν ἐσωτερικὴν του διάστασιν.

Ἄλλεπάλληλα φαινόμενα καὶ γεγονότα πνευματικῆς καταγωγῆς διαλύουν εἰς τὴν ἐποχὴν μας τὸν δεσμὸν τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸν ἔγχρονον κόσμον. Ἀναλαμβάνουν νὰ ἐκπληρώσουν τὴν πρόθεσίν του ἢ τὴν ἀνάγκην, τὴν ὁποῖαν τοῦ ἐφύτευσαν καὶ ἀναπτύσσουν πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτὸν ἓνα ἐξοντωτικὸν ἢ σκηνοθετημένον ἀνταγωνισμόν, διὰ νὰ μονοπωλήσουν τὴν ἀντιπροσωπευτικὴν τῶν δραστηριότητα. Ὄταν δὲν συγκρούωνται μετὰξὺ τῶν, ἐπιδίδονται εἰς τὴν ρητορικὴν ἢ τοῦ προσφέρουν θεάματα, ἴσως διὰ νὰ τὸν ἐξευμενίσουν, ἐπειδὴ π.χ. συντομεύουν τὸν δρόμον του πρὸς τὸν θάνατον, ὅπως συμβαίνει μὲ τὸν «Ἄσσο φίλτρο», ὁ ὁποῖος τὸν μεταφέρει τηλεοπτικῶς εἰς τὰ γήπεδα. Ἐὰν εἰς τὴν Γερμανίαν προστίθενται κατ' ἔτος ἄνω τῶν 7000 νέων ἀντικειμένων εἰς τὸν κατάλογον τῶν καταναλωτικῶν εἰδῶν¹, δημιουργεῖται εἰς τὸν χῶρον τῆς ζωῆς μία κατάστασις πολιορκίας, ἢ λύσις τῆς ὁποίας ἐπιτυγχάνεται πρὸς στιγμὴν διὰ τῆς ἀποδοχῆς τῶν ὄρων τῆς ἰσχυροτέρας πιέσεως.

Ὁ ἄνθρωπος εὕρσκεται σήμερον ἐκτεθειμένος εἰς τὴν ἀσυδοσίαν ἐναλλασσομένων καὶ πάντοτε πρωτοφανῶν σχημάτων, τὰ ὁποῖα βιάζουν τὴν προσοχὴν του καὶ βυθίζονται πάλιν εἰς τὸν ὀρίζοντα τοῦ χρόνου. Παύει διὰ τοῦτο νὰ ἐνθυμῆται, τί συνέβη καὶ νὰ προβλέ-

1. W. Menge: Der verkaufte Käufer, Wien-München-Zürich 1971, σ. 28

ΠΑΘΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΛΟΓΟΥ

πη, τί θὰ συμβῆ, νὰ διακρίνη τὴν συνοχὴν τῶν πραγμάτων μεταξύ των καὶ τῶν μορφῶν πρὸς τὰ περιεχόμενά των. Γίνεται κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον μάρτυς τῆς ὑπάρξεως ἀνομοίων καὶ παρεμφερῶν ἀντικειμένων, τὰ ὅποια ἐπανειλημμένως ἀντικρῦζει μόνον εἰς μίαν ὑποβλητικὴν παράστασιν ἢ πληροφορεῖται, ὅτι κάπου ὑπάρχουν καὶ ἀποστηθίζει τὰ ὀνόματά των, ἔστω καὶ ἂν δὲν ἀνταποκρίνονται εἰς ὅ,τι ἐξαγγέλλουν ἢ ἔχουν τὸ περιεχόμενον τῶν προηγουμένων ἢ τῶν ἐξ ὅψεως ἀντιθέτων, χωρὶς νὰ τὸ παραδέχωνται ἢ νὰ τὸ ἀφίνουν νὰ ἐννοηθῆ. Λέξεις συνωθοῦνται ἢ μία πλησίον τῆς ἄλλης, μονομαχοῦν ἢ συμμαχοῦν θεαματικῶς, σφετερίζονται ἢ ἐξαγοράζουν ἐπίθετα ἢ συνειδήσεις, ταυτίζονται μὲ τὰ ὄνειρα, τὰ ἰδανικά καὶ τοὺς ἀνομολογήτους πόθους, διαγωνίζονται εἰς τὴν ποίησιν ἢ τὸν θεατρικὸν λόγον, ἐκπύου τὴν γλῶσσαν, διὰ νὰ σκεφθῆ ἐξ ὀνόματος τοῦ ἀνθρώπου, ὁ ὅποιος τελικῶς παρέχει τὴν συγκατάθεσιν του καὶ παραδέχεται ὡς ὀρθὴν ἐκείνην τὴν πρότασιν, ἢ ὅποια ἐπαναλαμβάνεται περισσότερον ἢ ἔχει ὡς ἐγγύησιν τὸ σῶμα μιᾶς νεανικῆς ὑπάρξεως.

Ἐὰν ὅμως ἡ γλῶσσα δὲν ἀναφέρεται σήμερον εἰς τὴν οὐσίαν καὶ τὰ πράγματα τονίζουν ἐκεῖνον τὸν ἐπουσιώδη ἢ φανταστικὸν των χαρακτῆρα, ὁ ὅποιος θὰ εἶχε τὴν δύναμιν νὰ ἐντυπωσιάσῃ τὸν ἄνθρωπον, παριστάμεθα εἰς μίαν ἐποχὴν ἀνισορροπίας τῶν πραγματικῶν σχέσεων. Ἐπειδὴ τὰ μηδαμινὰ ἐμφανίζονται μὲ τὰ γνωρίσματα τῶν σπουδαίων γεγονότων καὶ αὐτὰ διεξάγουν τὸν ἀγῶνα ἐπὶ ἴσοις ὅροις, ἔγινεν ἀπὸ τῆς μιᾶς στιγμῆς εἰς τὴν ἄλλην ὁ κόσμος θέατρον μιᾶς γιγαντομαχίας συναρπαστικῶν παραστάσεων, εἰς τὴν ὅποιαν ἐπιτρέπονται τὰ πάντα. Ἐφ' ὅσον τὰ γεγονότα τῆς τεχνικῆς δὲν ἀντιστοιχοῦν εἰς τὴν ἀπο-

Σ. ΚΥΡΙΑΖΟΠΟΥΛΟΥ

μικὴν ἐμπειρίαν, εἶναι δυνατόν νὰ ὀργανωθοῦν ἀναλόγως τῆς ἐντυπώσεως, τὴν ὁποίαν θέλουν νὰ προξενήσουν. Ἐπειδὴ ὁ σύγχρονος ἄνθρωπος συνηθίζει νὰ δέχεται ὡς ἄξια προσοχῆς τὰ μοναδικὰ καὶ τὰ παράδοξα — ἀφοῦ ὁ τεχνικὸς κόσμος δικαιολογεῖται ἀκόμη διὰ τῶν ἐπαναστατικῶν του νεωτερισμῶν —, κατευθύνεται καὶ ἡ προσοχὴ μόνον εἰς ὅ,τι ἐκπλήσσει, ἔστω καὶ ἂν δὲν ἔχη σχέσιν πρὸς τὴν πραγματικότητα. Τὰ φαινόμενα λοιπὸν τῆς ἐποχῆς μας, τὰ ὁποῖα καταλαμβάνουν τὸ προσκήνιον τῆς ζωῆς, ἀποφεύγουν συστηματικῶς, ὅ,τι ἐλέγχεται ὑπὸ τῆς προσωπικῆς πείρας. Εὐρίσκονται μεταξύ των εἰς ἓνα συναγωνισμόν ὑποκρισίας εἴτε παρεμβάλλουν μεταξύ τῆς συνειδήσεως καὶ τῶν προβλημάτων τοῦ ἀνθρώπου διάφορα πράγματα εἰς τὴν προσπάθειάν των νὰ τὸν ὑποχρεώσουν διὰ τῆς διασκεδάσεως αὐτῆς νὰ ἐφαρμόσῃ ἐξ ἐσωτερικῆς παρορμήσεως, ὅ,τι χρειάζονται εἰς τὴν ποσοτικὴν των ἀνάπτυξιν.

Τὸ γεγονός, ὅτι κυριαρχοῦν εἰς τὸν παραστατικὸν χῶρον τῆς ζωῆς τὰ ἔκτακτα καὶ τὰ παράλογα, σημαίνει διὰ τὴν γλῶσσαν, ὅτι δὲν συλλαμβάνει τὴν χαρακτηριστικὴν λεπτομέρειαν καὶ τὴν κανονικὴν ἔκφρασιν τῶν ἐννοιολογικῶν της περιεχομένων. Συμβαίνει ὡς ἐκ τούτου τὰ ὀμαλά, ὅταν δὲν ἐξαφανίζονται πλήρως ἐκ τοῦ χώρου τῆς προσοχῆς, νὰ παρουσιάζονται, ἐφ' ὅσον δὲν ἀποτελοῦν τὸν κανόνα, ὡς ἀνώμαλα. Ὅ,τι ἀντιπαρέρχεται ὁ ἄνθρωπος, δὲν πολιτογραφεῖται κατὰ συνέπειαν εἰς τὸν λόγον καὶ χάνεται εἰς τὸ σκότος τῆς πνευματικῆς του ἀνυπαρξίας. Τὰ σύγχρονα πράγματα κατέρχονται διὰ τοῦτο εἰς ἀγῶνα δρόμου πρὸς τὴν ἀνωμαλίαν, διὰ νὰ ἐντυπωθοῦν πάσῃ θυσίᾳ εἰς τὸν ἄνθρωπον. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον συσκοτίζουν τὴν πραγματικὴν των σημασίαν καὶ ἀναγκάζουν τὴν γλῶσσαν νὰ δηλώσῃ

ΠΑΘΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΛΟΓΟΥ

ὡς οὐσιαστικόν των χαρακτῆρα αὐτὸν ἀκριβῶς τὸν συσκοτισμὸν τῆς φύσεώς των. Ἐντὶ διὰ τοῦτο νὰ ἐμφανίσῃ τὴν σημερινὴν πραγματικότητα, ἢ δῆλωσις τῶν τεχνικῶν ὄντων ἐπὶ τῆ βάσει τῶν στοιχείων, τὰ ὅποια προβάλλουν καὶ σχολιάζουν αὐτὰ τὰ ἴδια, τὴν συγκαλύπτει.

Ἡ γλῶσσα τῆς ἐποχῆς μας παρακολουθεῖ ἓνα κόσμον ἀπροϋποθέτων, ἀνεπαναλήπτων καὶ ἀσυγκρίτων πλασμάτων, τὰ ὅποια σφετερίζονται τὰ ἱερά καὶ τὰ ὄσια, συγχέουν τὴν φαντασίαν καὶ τὴν πραγματικότητα, τυμβωρυχοῦν εἰς τὸ παρελθὸν καὶ προκαταλαμβάνουν τὸ μέλλον, ἀνασκαλεύουν παλαιὰ καὶ προκαλοῦν νέα ψυχικὰ τραύματα, παραβιάζουν τὰ ἐμπειρικά, λογικὰ καὶ ἠθικὰ μέτρα χωρὶς λογοδοσίαν. Καθ' ὃν χρόνον ἢ πείρα τοῦ ἀγροτικοῦ καὶ τοῦ κτηνοτροφικοῦ κόσμου ἀνασκευάζεται ὑπὸ τὴν πίεσιν τῶν γεγονότων καὶ τῶν αἰτημάτων τῆς βιομηχανικῆς κοινωνίας, ἐγκαταλείπει τὰ πνευματικά της ἐμβλήματα χωρὶς περιεχόμενον. Τίποτε διὰ τοῦτο δὲν ἐμποδίζεται νὰ ὑποδυθῇ τεχνικῶς ὅποιονδήποτε ρόλον, χωρὶς νὰ συλληφθῇ διὰ τὴν ἀπάτην. Ὅσον ὅμως περισσότερο ἢ ἀναστάτῳσις αὐτὴ καταστρέφει τὴν σαφήνειαν τῶν ἐμπειρικῶν σχέσεων, τόσο εὐκολώτερον ὁ λόγος ὑπηρετεῖ τὴν παραπειστικὴν διάθεσιν ὡς ἐπίσημος ἐκπρόσωπός της. Ὑπὸ τὸ κράτος τῆς ὑποψίας αὐτῆς ὁ ἄνθρωπος ἀπευθύνεται καὶ πάλιν εἰς τὰ δεδομένα τῆς ἐμπειρίας — ὄχι τὴν φύσιν, ἀλλὰ τὴν ἀντικειμενικὴν ἀσυνέπειαν μεταξὺ μορφῆς καὶ οὐσίας —, διὰ νὰ μάθῃ περὶ τίνος πρόκειται εἰς τὸν κόσμον.

Ὁ θάνατος καὶ ἡ λύτρωσις, τὸ ψέμα καὶ ἡ ἀλήθεια, τὸ ἔγκλημα καὶ ἡ θυσία, ἡ ἐκδίκησις καὶ ἡ καλωσύνη, ἡ δουλεία καὶ ἡ ἐλευθερία, τὰ ἐλάχιστα καὶ τὰ μέγιστα ἐναλλάσσουν σήμερον αὐθαιρέτως τὴν ἔννοιάν των,

Σ. ΚΥΡΙΑΖΟΠΟΥΛΟΥ

ὄχι μόνον ἐπειδὴ ἀπουσιάζει ὁ ἔλεγχος, ἀλλὰ καὶ διότι ὁ ἄνθρωπος, ὅσον ὀλιγώτερον βασίζεται εἰς τὰ πράγματα, τόσον περισσότερον τὰ ἐκλιπαρεῖ νὰ τὸν στηρίξουν, τόσον περισσότερον ἀπογοητεύεται διὰ τὸν τρόπον τῆς ζωῆς του καὶ θεωρεῖ ὡς εὐεργεσίαν τὴν λήθην τῆς ἐσωτερικῆς του δυστυχίας. Ἄν λοιπὸν τὰ φαινόμενα τοῦ καιροῦ μας παραπαιοῦν τὴν ὄψιν των, διὰ νὰ καταπλήξουν τὸν ἄνθρωπον καὶ αὐτὸς παρακολουθῆ, ὅ,τι ἐμφανίζεται καὶ συμβαίνει, χωρὶς νὰ ἐλέγχη τὴν προσοχήν του καὶ πολὺ ὀλιγώτερον τὴν ἰδικήν των συμπεριφοράν, δὲν πρόκειται μόνον περὶ ἑνὸς βιασμοῦ, ἀλλὰ καὶ περὶ μιᾶς ἀνάγκης τῆς ψυχῆς νὰ ὑπερνικήσῃ τὸν κίνδυνον διὰ τῆς ἀποσιωπήσεώς του. Ἐκ τῆς ἀπόψεως αὐτῆς ὁ ἄνθρωπος ἐνεργεῖ ἀντιθέτως πρὸς τὴν ἐποχὴν, ἣ ὁποία ἐδημιούργησε τὸν λόγον. Ἐὰν εὕρισκετο τότε εἰς τὴν ἀπειλητικὴν σιγὴν τοῦ νυκτερινοῦ κόσμου καὶ προσεπάθησε νὰ τὸν φωτίσῃ διὰ τῆς φωνῆς του, ὑφίσταται τώρα ἕνα καταιγισμόν φώτων καὶ ἤχων καὶ περιέρχεται εἰς μίαν φρικτὴν σιωπὴν ἐσωτερικοῦ σκότους. Εἰς τοὺς χρόνους τῆς προϊστορίας ἀνελογίσθη τὰ ὄντα χωρὶς τὴν βοήθειαν τῆς αἰσθήσεως, ἣ ὁποία τὴν νύκτα ἔπρεπε νὰ σιγήσῃ· εἰς τὴν ἐποχὴν μας αἰσθάνεται τὰ ὄντα χωρὶς τὴν βοήθειαν τοῦ λόγου, ὁ ὁποῖος ἀναγκάζεται ὑπὸ τὸ κράτος τῶν ἐντυπώσεων νὰ σιωπήσῃ. Ἐὰν ἡ γλῶσσα ὑπῆρξεν εἰς τὴν ἠχητικὴν τῆς διάστασιν ἣ πρώτη φιλοσοφία, ἐφ' ὅσον ἀνέτειλε μετὰ τὴν δύσιν τῶν φαινομένων τῆς πραγματικότητος, διὰ νὰ ὀρίσῃ τὸ πνευματικόν των παράστημα, ὁ ἄνθρωπος παύει τώρα νὰ φιλοσοφῆ, διὰ νὰ «καταναλώσῃ» αὐτούσια τὰ πράγματα.

Ἐκ μιᾶς ἄλλης ὁμως πλευρᾶς ἡ γλῶσσα εὕρισκεται σήμερον ἐνώπιον τῆς δευτέρας κοσμικῆς τῆς περιόδου. Δὲν ἀντιμετωπίζει τὴν φύσιν, ἀλλὰ τὸν ἄνθρω-

ΠΑΘΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΛΟΓΟΥ

π ο ν. Δέν θά συμβολίσῃ ἐπομένως τὰ ὄντα, ὅπως παρουσιάζονται εἰς τὴν αἴσθησιν, ἀλλὰ τὰ γεγονότα τοῦ τεχνικοῦ κόσμου. Αὐτὸ σημαίνει, ὅτι δέν θά ἔχη μελλοντικῶς παραστατικὸν χαρακτήρα, ἐφ' ὅσον θά πρόκειται περὶ ψυχικῶν ἐκφράσεων καὶ κοινωνικῶν σχέσεων. Οὔτε ὅμως καὶ κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς φωνητικῆς τῆς συγκροτήσεως ἐπανέλαβε τὰ φυσικὰ σχήματα καὶ φαινόμενα, ἐφ' ὅσον ἡ λειτουργία τῆς συνίστατο βασικῶς εἰς τὴν κωδικοποίησίν των. Ἐάν ἡ αἴσθησις εἶναι ἡ πρώτη σηματοδότησις τῶν ἐκδηλώσεων τοῦ περιβάλλοντος, ὁ λόγος ἀπετέλεσε τὴν δευτέραν, τὴν πνευματικὴν τῶν ἐπισήμανσιν. Ὑπὸ τὴν ἔννοιαν αὐτὴν ὑπῆρξε «τὸ σῆμα τοῦ σήματος»¹, μία συνθηματικὴ παρουσία ὑπερεμπειρικοῦ χαρακτήρος. Ἐκτοτε ὁ ἄνθρωπος γίνεται φορεὺς ἑνὸς «ἑσωτερικοῦ» κόσμου, ὁ ὁποῖος δέν ἀπεικόνισεν ἀπλῶς τὴν αἰσθητὴν πραγματικότητα, ἀλλ' ὥρισε τὰ μέτρα καὶ τὴν προοπτικὴν τῆς. Ἀφ' ὅτου τὰ πράγματα τοποθετοῦνται εἰς τὰ πνευματικὰ τῶν πλαίσια, ὁ ἄνθρωπος δέν αἰσθάνεται ἀπλῶς τὴν «ἑξωτερικὴν» πραγματικότητα, ἀλλὰ τὴν κρίνει καὶ τὴν τροποποιεῖ, μέχρι τοῦ σημείου νὰ μεταβάλη σήμερον τὴν ἀρχικὴν τῆς σύνθεσιν καὶ σκοπιμότητα. Ὁ λόγος ὑπῆρξε τὸ σημεῖον στηρίξεως διὰ τὴν μετακίνησιν τῆς γῆς ἐκ τῶν φυσικῶν τῆς βάρων.

Αὐτὴ ἀκριβῶς ἡ ἀναστάτῳσις τῆς φύσεως διὰ τὴν δημιουργίαν τῶν «τεχνικῶν» συνθηκῶν τῆς ζωῆς ἀποτελεῖ καὶ τὸ γλωσσικὸν πρόβλημα τῆς ἐποχῆς μας. Ὁ λόγος καλεῖται οὐσιαστικῶς νὰ συνειδητοποιήσῃ τὸ ἔργον του, νὰ δημιουργήσῃ τὴν νέαν κοσμικὴν του διά-

1. J. - C. Piguet: De l'esthétique à la métaphysique, La Haye 1959, σ. 141

Σ. ΚΥΡΙΑΖΟΠΟΥΛΟΥ

στασιν ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἱστορικῶν ὄρων ὑπάρξεως. Ἐπειδὴ τὸ αἶτημα τίθεται μόλις τώρα, τὰ σύγχρονα γεγονότα ἐξελίσσονται, χωρὶς νὰ «λογοδοτοῦν», ὁ ἄνθρωπος δηλαδή ἄγεται καὶ φέρεται ὅπου-δήποτε. Πρὸ παντὸς ἄλλου ἀπαιτεῖται διὰ τοῦτο σήμερον ὁ προσδιορισμὸς τῆς συμπεριφορᾶς τοῦ ἀνθρώπου διὰ μέσου τῶν τεχνικῶν του δυνατοτήτων. Ὅσον ὁ ἄνθρωπος δὲν θὰ συλλαμβάνη ὡς πρῶτον καὶ κύριον πρόβλημά του τὴν ὑπαρξίν του εἰς τὴν συνάρτησίν της πρὸς ὅ,τι τὴν ἐκφράζει ἐντὸς τοῦ κόσμου, τὸν ὁποῖον δημιουργεῖ διὰ τῆς ἀνακατασκευῆς τῶν φυσικῶν δεδομένων, τόσον θὰ μένη ἔκθετος εἰς τὴν αὐθαιρεσίαν τῶν πραγμάτων, τὰ ὅποια τὸν προϋποθέτουν, χωρὶς νὰ τὸν ὑπολογίζουν. Ἐπειδὴ τὰ φαινόμενα τῆς φύσεως ἔπαυσαν, ἀφ' ὅτου ἐτέθησαν ἐντὸς τῶν γλωσσικῶν των ὀρίων, νὰ εἶναι μόνον ὁ ἐρεθισμὸς τῆς αἰσθητῆς των ὑπάρξεως καὶ ἀπέκτησαν μετα-φυσικὸν μέγεθος, ὥστε νὰ ἐκφράζονται ὑπὸ τὸν ἔλεγχον τοῦ λόγου, ἔχασαν τὸν τερατώδη χαρακτῆρα των καὶ ὑπηρέτησαν τὴν ζωὴν. Ἡ γλῶσσα ὑπῆρξε τὸ πνευματικὸν φῶς τῆς πραγματικότητος, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ὁ ἄνθρωπος ἔγινε κύριος τῆς διαγωγῆς του.

Ἀπὸ τῆς ἀπόψεως αὐτῆς δὲν χρειάζεται σήμερον μία κριτικὴ μόνον ἐκτίμησις τῶν πραγμάτων, ἀλλὰ κυρίως ἡ ἀντιμετώπισίς των κατ' ἀναφορὰν πρὸς τὴν διαγωγὴν τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ γλῶσσα θὰ γίνῃ καὶ πάλιν «ἐν εὐφρόνῃ φάος», ἐπειδὴ θὰ προβάλῃ τὸν ἄνθρωπον εἰς τὸν ἀγῶνα του νὰ συλλάβῃ, πῶς ἐνεργεῖ καὶ πῶς σκέπτεται. Ὁ αὐριανὸς λόγος δὲν θὰ εἶναι μία θεωρία πλησίον τῆς πράξεως, ἀλλ' ἡ πρᾶξις ἀπὸ θεωρητικῆς σκοπιᾶς. Δὲν θὰ παρουσιασθῇ κατὰ συνέπειαν ὡς καθαρὰ λογικὴ (ὡς ἐάν

ΠΑΘΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΛΟΓΟΥ

ή πραγματικότητας δέν ἦτο δυνατόν νά μεταβάλη τήν ιστορικήν της κατεύθυνσιν) οὔτε ὡς ἐρμηνευτικὸν ἀξίωμα (ὡς ἐάν ἡ σημασία τῶν γεγονότων διέγραφε προκαταβολικῶς τήν ἐξέλιξιν των) οὔτε ὡς κοσμογονικὸς παράγων (ὡς ἐάν εἶχε τήν ἰκανότητα νά προκαλῆ, ὅ,τι ἔπρεπε νά ἰσχύη), ἀλλ' ὡς τ ῥ ὄ π ο ς ζ ω ῆ ς, ὁ ὁποῖος ἐκφράζεται λογικῶς, νοηματοδοτεῖ τήν ὕπαρξιν καὶ συνεπάγεται, ὅ,τι χρειάζεται ὁ ἄνθρωπος:

«Ἔχει γραφή: «Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος!»

Ἔδῶ σκοντάφτω κιόλας! Ποιὸς θὰ μὲ βοηθήσῃ
(παρακάτω;

Σὲ τόσο ὕψος δέν μπορῶ τὸν λόγον νά λογιάσω,
γι' αὐτὸ θὰ πρέπει νά τὸν μεταφράσω μ' ἄλλο
(τρόπο,

ἂν μὲ φωτίσει βέβαια σωστὰ τὸ Πνεῦμα.

Ἔχει γραφή: «Τὸ νόημα ἦταν στὴν ἀρχή!»

Σκέψου καλὰ ὅμως τὴν πρώτη πρόταση
καὶ κοίταξε ἡ πέννα σου νά μὴ βιαστῇ!

Εἶναι τὸ νόημα, ποὺ κάνει, ὅ,τι γίνεται κι ὑπάρχει;
(χει;

Θά 'ταν γραμμένο τότε; «Ἡ δύναμη ἦταν στὴν
(ἀρχή!»

Κι ὅμως καθὼς κι αὐτὸ πηγαίνω νά τὸ γράψω,
κάτι μοῦ λέει νά μὴ σταθῶ.

Μὲ βοηθεῖ τὸ Πνεῦμα! Βλέπω μπροστά μου φῶς
καὶ γράφω θαρραλέα: «Ἡ πράξις ἦταν στὴν ἀρχή!»¹

1. G o e t h e: Faust 1224-1237

*
*
*

«Ἐπιστημονικὴ Ἐπετηρὶς Παντείου Ἀνωτάτης Σχολῆς Πολιτικῶν Ἐπιστημῶν», 1972/73, Β' τόμ., σελ. 131-142.

IV

Η ΣΗΜΕΡΙΝΗ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΣ ΚΑΙ Η ΓΛΩΣΣΑ ΤΗΣ

Μετὰ τὸν θεμελιώδη καθορισμὸν τῶν φυσικῶν φαινομένων, ὁ ὁποῖος ἐπέτρεψεν εἰς τὸν ἄνθρωπον νὰ προσαρμόσῃ τὴν θέλησίν του εἰς τὰ δεδομένα τοῦ περιβάλλοντος τῆς ζωῆς του, τὸ πρόβλημα τῆς ὑπάρξεως εἶχε βασικῶς λυθῆ. Ὅ,τι συνέβη ἔκτοτε εἰς τὸν ἀνθρώπινον χῶρον εἶχεν ἠθικὸν χαρακτήρα. Ὁλόκληρος ὁ γλωσσικὸς πλοῦτος τῆς ἱστορίας ἀνεπτύχθη διὰ τῆς προβολῆς καὶ τῆς ἐκπληρώσεως αἰτημάτων κοινωνικῆς προσαρμογῆς καὶ σκοπιμότητος. Τὸ ζήτημα δηλαδὴ δὲν ἦτο βασικῶς ἡ διαγωγή τῶν πραγμάτων, ἀλλ' ἡ πράξις ὡς σύνδεσμος τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸν ἄνθρωπον. Κατ' οὐσίαν ἐπρόκειτο περὶ ἐπιανεξετάσεως τῶν δικαιωμάτων καὶ τῶν ὑποχρεώσεων, μιᾶς ἄλλης ἀντιλήψεως διὰ τὰ αἰτήματα καὶ τὰ κριτήρια τοῦ συλλογικοῦ βίου. Ἡ γλῶσσα διὰ τοῦτο δὲν ἐδήλωσεν εἰς τοὺς καιροὺς τῶν ἠθικῶν κρίσεων, τί συνέβαινε ἐκτὸς τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλὰ πῶς ἔπρεπε νὰ συμπεριφερθῆ ὁ ἄνθρωπος ἐντὸς τοῦ κόσμου, τὸν ὁποῖον ἐδημιούργησε διὰ τῆς ὑπαγωγῆς τῶν γεγονότων τῆς φύσεως εἰς τὴν ρυθμιστικὴν του δικαιοδοσίαν.

Ὁ γλωσσικὸς χαρακτηρισμὸς τῶν ἐκδηλώσεων τῆς φύσεως εἶχεν ἐν τούτοις εὐθύς ἐξ ἀρχῆς ἐπιτακτικὸν χαρακτήρα. Δὲν ὑπῆρξεν ἀπλῶς διπλασιασμὸς τῶν ἐντυπώ-

τῶν πραγμάτων ἀνεξαρτήτως τῆς ἐμπειρικῆς των ἐμφανίσεως: «Τὰ γλωσσικά μας σύμβολα δὲν εἶναι ἡ πραγματικότης καθ' ἑαυτήν, ἀλλ' ἡ ἀφαίρεσίς μας ἐκ τῆς πραγματικότητος»¹. Ἡ ἀφηρημένη αὐτὴ δήλωσις τῶν ὄντων προϋποθέτει τὴν ἐμπειρίαν τῶν θετικῶν καὶ τῶν ἀρνητικῶν των στοιχείων, οὐσιαστικῶς ὅμως συμβολίζει τὴν στάσιν ἐκείνην τοῦ ἀνθρώπου ἀπέναντί των, ἡ ὁποία ἐξασφαλίζει τὴν ζωὴν. Ἀπὸ τῆς ἀπόψεως αὐτῆς εἶναι δυνατὸν νὰ λεχθῆ, ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἐπεβλήθη τῆς πραγματικότητος, ἀφ' ὅτου περιώρισε πνευματικῶς τὰ χαρακτηριστικά της γεγονότα, εἰς τρόπον ὥστε ὄχι μόνον νὰ προβλέπη τὴν συμπεριφορὰν των, ἀλλ' ἐπὶ πλέον νὰ ἐφαρμόζη διὰ τῆς φυσικῆς των δυνάμεως τοὺς σκοπούς του.

Ἡ κατάστασις αὐτὴ, διὰ τῆς ὁποίας ὁ ἄνθρωπος ἐνεφανίσθη ὡς ἐπιτακτικὸς παράγων τοῦ εἶναι, ἀνατρέπεται εἰς τὴν ἐποχὴν μας. Δὲν ἐπαναστατοῦν ἀσφαλῶς τὰ φυσικὰ φαινόμενα, τὰ πράγματα ὅμως, ἐκ τῶν ὁποίων ἐξαρτᾶται σήμερον ἡ ζωὴ, δὲν ὑποτάσσονται εἰς τὰ πνευματικὰ των μέτρα. Τὸ γεγονὸς αὐτὸ τερματίζει τὴν δυνατότητα τοῦ ἀνθρώπου νὰ ἐλέγχη τὴν ἐκφρασίαν του, ἐφ' ὅσον ἡ μέθοδος, διὰ τῆς ὁποίας ἐνεργεῖ, δὲν παρουσιάζει μίαν ἀντικειμενικὴν συνθήκην, ἀλλ' εἶναι μία ἐπιστημονικὴ διαρρύθμισις διὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῆς πράξεως χωρὶς τὴν ἐσωτερικὴν συμμετοχὴν τοῦ ἐνεργητικοῦ της ὄρου. Ἡ «τεχνικὴ» συνθέτει τὸν ἄνθρωπον καὶ τὴν φυσικὴν δύναμιν καὶ δημιουργεῖ προβλήματα, τὰ ὁποία δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ λυθοῦν,

1. S. I. Hayakawa: Symbol, Status and Personality, New York 1963, σ. 123

Σ. ΚΥΡΙΑΖΟΠΟΥΛΟΥ

ἐὰν δὲν ὑπολογισθῆ ὁ ὑποκειμενικός των παράγων. Ἡ γλῶσσα ἐν τούτοις δυσκολεύεται πρὸς τὸ παρὸν νὰ παρατηρήσῃ τὰ φαινόμενα τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου ὡς συναρτήσεις ἀνθρωπολογικῶν κινήτρων. Ἀπεναντίας δὲν εὐρίσκει δυσκολίαν εἰς τὴν ὑπερπήδησιν τῶν προσωπικῶν της ὀρίων, διὰ νὰ ὑποστηρίξῃ τὴν ἄποψιν τῶν ἀντικειμένων, τὰ ὁποῖα διὰ τῆς τεχνικῆς των συγκροτήσεως ἐξυπηρετοῦν, ὄχι μόνον ἢ πράγματι ὅσους τὰ χρησιμοποιοῦν, ἀλλ' ὅπωςδῆποτε αὐτούς, οἱ ὁποῖοι τὰ ἐπιβάλλουν. Ἀντὶ λοιπὸν οἱ σημερινοὶ ἄνθρωποι νὰ ἐκπληρώσουν «ἀντικειμενικῶς» τὴν θέλησίν των, ἐνδέχεται νὰ ἐνεργοῦν, χωρὶς νὰ γνωρίζουν τὸν λόγον καὶ τὴν σημασίαν τῆς πράξεώς των. Ἡ πνευματικὴ αὐτὴ ἀλλοτρίωσις εἶναι δυνατόν νὰ παρατηρηθῆ ἀπὸ τῶν ἐξῆς τριῶν ἀπόψεων:

Α' Δυνατότητα ὁμιλίας δὲν ἔχουν σήμερον μόνον οἱ ἄνθρωποι, ἀλλὰ καὶ τὰ πράγματα. Τὸ φαινόμενον εἶχε παρατηρηθῆ καὶ κατὰ τὴν μυθικὴν ἐποχὴν, οἱ σύντροφοι ὅμως τῆς ζωῆς ἐξέφρασαν τότε τὴν κοινὴν γνώμην καὶ ὅπωςδῆποτε τὸ συμφέρον τοῦ ἀνθρώπου. Ἐὰν τὰ βιομηχανικὰ ὄντα νουθετοῦν τοὺς ἀνθρώπους, δὲν μαρτυροῦν ἀπαραιτήτως τὴν γενικὴν ἄποψιν οὔτε ἀναγκαστικῶς φιλάνθρωπα αἰσθήματα, ἀλλὰ τὴν ἀνάγκην τοῦ πολλαπλασιασμοῦ των ἢ τὰ σχέδια ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι θέλουν νὰ ἐπηρεάσουν τὴν κοινωνικὴν διαγωγὴν.

Β' Δὲν γνωρίζουν σήμερον οἱ ἄνθρωποι τὰ πράγματα, διὰ τῶν ὁποίων ἐκφράζονται. Ἄλλοτε ἡ ζωὴ ἐδέχετο τὴν ὑπηρεσίαν φυσικῶν φαινομένων ἢ τεχνικῶν κατασκευῶν, ἡ δυνατότης τῶν ὁποίων ἦτο σαφὴς καὶ ὅπωςδῆποτε θετικῆς σημασίας διὰ τὴν πράξιν. Εἰς τὴν ἐποχὴν μας

ΠΑΘΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΛΟΓΟΥ

ὅμως χρησιμοποιοῦνται ἀντικείμενα ἢ γεγονότα, ἢ δραστηριότης τῶν ὁποίων δὲν φαίνεται, ἰδίως ὅταν ἀντιστρατεύεται τὴν ζωὴν.

Γ' Οἱ ἄνθρωποι προβληματίζονται σήμερον ὑπὸ τῶν πραγμάτων, τὰ ὁποῖα τοὺς ἐξυπηρετοῦν. Ὅτι κατασκευάζεται τεχνικῶς, δὲν ἔχει ἀτομικὴν ὑπόστασιν οὔτε πάντοτε συγκεκριμένην σκοπιμότητα, ἀλλὰ καθιστᾷ δυνατόν τὴν προσωπικὴν ἢ συλλογικὴν συμπεριφορὰν. Καθ' ὃν χρόνον ὅμως ἀναλαμβάνει νὰ ἐκτελέσῃ τὴν ἀνθρωπίνην πρόθεσιν, τῆς ἐπιβάλλει τὴν μηχανικὴν ἢ τὴν ἱστορικὴν του συνθήκην, τὰ τεχνικά του δεδομένα ἢ τοὺς σκοποὺς ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι τὴν ἐλέγχουν. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον δημιουργεῖ προβλήματα, τὰ ὁποῖα θὰ πρέπει νὰ ἐννοήσῃ καὶ νὰ λύσῃ αὐτοπροσώπως ὁ ἐνδιαφερόμενος, ἐὰν δὲν θὰ ἤθελε νὰ τὰ πολλαπλασιάσῃ διὰ τῆς ἀναθέσεως τοῦ ἐγχειρήματος εἰς μίαν ἄλλην μεσιτευτικὴν ἐνέργειαν.

Προκειμένου λοιπὸν νὰ θέσῃ ἐκ νέου τὴν πραγματικότητα ὑπὸ ἔλεγχον, ἡ γλῶσσα ὀφείλει α) νὰ προβληματισθῇ ἐπὶ τῆς ἰδικῆς τῆς ἐκφράσεως, β) νὰ πληροφορηθῇ τὴν πραγματικὴν λειτουργίαν τῶν σημερινῶν δεδομένων καὶ παραγόντων τῆς ζωῆς καὶ γ) νὰ ἐρευνήσῃ τὴν πρᾶξιν εἰς τὴν σχέσιν τῆς πρὸς τὴν ἀντικειμενικὴν τῆς ἐκφρασιν.

Ἐκ τῶν τριῶν περιπτώσεων ἡ πρώτη ἀναγκάζει τὴν γλῶσσαν νὰ γίνῃ γλωσσολογία, νὰ σταθμίσῃ, τί καὶ διατί λέγεται, ὅ,τι λέγεται. Ἡ ἐξέτασις αὐτὴ δὲν θὰ περιορισθῇ μόνον εἰς τὴν διαφήμισιν, ἀλλὰ θὰ ἐλέγξῃ γενικῶς τὴν ἀντιστοιχίαν μεταξὺ τοῦ περιεχομένου καὶ τῆς μορφῆς τοῦ προφορικοῦ ἢ γραπτοῦ λόγου. Τὸ πρόβλημα δηλαδὴ δὲν θὰ εἶναι μόνον ὁ λόγος, ἀλλ' ἐπίσης ὅ,τι προβληματίζει τὸν λόγον. Ἡ πρώτη

φάσις τοῦ γεγονότος συγκινεῖ σήμεραν ἰδιαιτέρως τὴν Ἀγγλοσαξωνικὴν φιλοσοφίαν, ἢ ὅποια περιορίζεται εἰς τὴν γλωσσικὴν ἀνάλυσιν καὶ δὲν λαμβάνει τελικῶς εἰς τὴν ἔρευνάν της ὑπ' ὄψιν τὴν ἀνησυχίαν τῆς ψυχῆς καὶ τὴν συνθήκην τῆς ἱστορίας ὡς προϋποθέσεις καὶ διὰ τοῦτο ἀνεκφράστους ὄρους τοῦ λόγου. Ἐκεῖνος π.χ., ὁ ὅποιος θὰ ἤθελε νὰ πληροφορηθῆ, διατὶ ὁ Ἡράκλειτος ὑποτιμᾷ εἰς τὴν ἀναζήτησιν τῆς ἀληθείας τὴν γενικὴν ἐμπειρίαν («οἱ πολλοὶ κακοὶ ὀλίγοι δὲ ἀγαθοί»¹), ἐνῶ ἀντιθέτως ὁ Ἀριστοτέλης τὴν θεωρεῖ ὡς βάσιν διὰ τὴν ἀντικειμενικὴν γνῶσιν («ἂ γὰρ πᾶσι δοκεῖ, ταῦτ' εἶναι φάμεν»²), δὲν θὰ εὔρισκε τὴν διαφορὰν, ἐὰν ἀνέλυε γλωσσικῶς τοὺς δύο ἀφορισμούς, ἀλλ' ἐὰν ὑπελόγιζε τὸ πολιτικὸν κλίμα, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἐλέχθησαν: ἀφ' ἑνὸς τὴν ὑπερνίκησιν τῆς μυθολογικῆς παραδόσεως καὶ τὴν δημιουργίαν ὀρθολογικῶν αἰτημάτων ἐντὸς τῆς ἀναπτυσσομένης βιοτεχνικῆς πόλεως εἰς τὴν Ἰωνίαν (γεγονὸς τὸ ὅποιον ἔδιδεν εἰς τοὺς πνευματικῶς εὐαίσθητους τὴν δυνατότητα νὰ συλλάβουν τὴν ἱστορικὴν κατεύθυνσιν) καὶ ἀφ' ἑτέρου τὴν κατάρρευσιν τοῦ δημοκρατικοῦ πολιτεύματος ὑπὸ τὴν παραπλανητικὴν ἡγεσίαν ἐξαγοραζομένων δημοσίων ἀνδρῶν εἰς τὴν πόλιν τῶν Ἀθηνῶν (γεγονὸς τὸ ὅποιον προέβαλλε τὸ αἶτημα τῆς ἐπιστροφῆς εἰς τὴν βάσιν, ἢ ὅποια ἐφαίνετο νὰ διατηρῆ ἀκόμη τὴν ἠθικὴν τῆς ὑπόστασιν).

Ὅ,τι διὰ τοῦτο δὲν λέγεται εἰς τὴν ἐποχὴν μας, ἀποτελεῖ ἐξ ἴσου σημαντικὴν ἔνδειξιν διὰ τὸ εἶδος τοῦ λόγου, ὅσον καὶ ἡ διατύπωσίς του *expressis verbis*. Τὸ γεγονὸς βεβαίως, ὅτι ὁ γλωσσολογικὸς ζῆλος μιᾶς ὠρισμένης

1. Diels I B' 104

2. Ἠθικῶν Νικομαχείων K' 2 (p. 1172 b 36 - 1173 a 1)

ΠΑΘΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΛΟΓΟΥ

φιλοσοφίας δὲν ἐπιχειρεῖ τὸ ἄλμα πρὸς τοὺς σκοτεινοὺς χώρους τοῦ ἱστορικοῦ κόσμου, ἐξηγεῖται ὡς πρώτη ἐκδήλωσις μιᾶς ἀπορίας, τὴν ὁποῖαν δημιουργεῖ πρὸς τὸ παρὸν ἢ πτώσις τοῦ περιεχομένου τῶν ἐννοιῶν. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἡ μορφή παρουσιάζεται χωρὶς ἐμπειρικὸν ὑπόβαθρον καὶ ἀπὸ τῆς ἀπόψεως αὐτῆς ὡς ἀντικείμενον μιᾶς σκέψεως, ἣ ὁποία δὲν ὑποπτεύει ἀκόμη, ὅτι τὸ πραγματικὸν πρόβλημα δὲν ἔχει ἀκόμη «διατυπωθῆ». Ἡ γλῶσσα τοῦ μέλλοντος θὰ ἐκφράσῃ ὅμως πρὸ παντὸς ἄλλου, ὅ,τι ἀναμοχλεύει αὐτὴν τὴν στιγμὴν τὴν φύσιν καὶ τὴν ἱστορίαν, χωρὶς νὰ παρουσιάζεται (καὶ διότι δὲν παρουσιάζεται) εἰς τὸν λόγον.

Ἡ δευτέρα περίπτωση ἐπιβάλλει τὴν σπουδὴν μιᾶς πραγματικότητος, ἣ ὁποία δὲν καλύπτεται ὑπὸ τοῦ πνεύματος τῆς παραδόσεως, ἐφ' ὅσον ἐκείνη ἐξέφρασε τὰ φυσικὰ φαινόμενα καὶ τὰ ἠθικὰ γεγονότα τῆς γεωγραφικῶς κλειστῆς κοινωνίας. Ἡ γλῶσσα εὐρίσκεται οὐσιαστικῶς ἐνώπιον ἐνὸς κόσμου πλανητικῶν διαστάσεων, ὁ ὁποῖος δημιουργεῖται εἰς τὴν ἐποχὴν μας μὲ μίαν ταχύτητα, ἣ ὁποία ἐξαντλεῖ τὴν πνευματικὴν του παρακολούθησιν. Τὸ δυστύχημα εἶναι, ὅτι ἐκεῖνοι κυρίως, οἱ ὁποῖοι θὰ ἦσαν εἰς θέσιν νὰ τεθοῦν ἐπὶ κεφαλῆς τῶν ἐνδιαφερομένων καὶ νὰ ἐρμηνεύσουν κατὰ τὸ μέτρον τοῦ δυνατοῦ τὰ νέα πράγματα, πανικοβάλλονται πρῶτοι ἐκ τῆς ἀναστατώσεως τῶν θεσμῶν. Προσπαθοῦν διὰ τοῦτο νὰ σταθοῦν εἰς τοὺς τομεῖς τῆς ἐμπειρίας, οἱ ὁποῖοι ἔχουν θιγῆ ὀλιγώτερον μὲ τὴν ἐλπίδα, ὅτι θὰ ἦτο δυνατόν διὰ τῆς πνευματικῆς τάξεως, τὴν ὁποῖαν ἐδημιούργησε τὸ παρελθόν, νὰ ἐξουδετερωθῆ τὸ χάος τῶν ἐπικαίρων γεγονότων. Ἡ περιχαράκωσις βεβαίως αὐτὴ ἐντὸς τῶν χώρων τῆς ζωῆς, οἱ ὁποῖοι φαίνονται ἀκόμη ἀσφαλεῖς, ἐξηγεῖται, σημαίνει ὅμως ἐκ παραλλήλου μίαν ἐγκατάλειψιν